ISBN: 978-93-81354-88-9

इतिहास शिक्षण

- डॉ. रामदास बरकले
डॉ. नलिनी पिचड
डॉ. वैशाली सूर्यवंशी

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE
* NASHIK *

बी.एड. प्रचलित अभ्यासक्रमानुसार असलेला उपयुक्त ग्रंथ

उद्याच्या शिक्षकांसाठी

इतिहास शिक्षण

लेखक

कै. डॉ. रामदास बरकले
एम.ए.,एम.एड., पीएच.डी.

डॉ. सौ. नलिनी पिचड
एम.ए.,एम.एड.,पीएच.डी.

डॉ. सौ. वैशाली सूर्यवंशी
• एम.ए., एम.एड्., पीएच.डी.

इनसाईट पब्लिकेशन्स, नाशिक

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

प्रकाशक
इनसाईट पब्लिकेशन्स्
श्रीरंग मंगल अपार्टमेंट, श्रीरंगनगर,
गंगापूर रोड, विद्या विकास सर्कल, नाशिक.
मोबा. ९८२३२४३३०३.

संपादन
डॉ. एन.एस.तांबोळी,एम.ए.,पीएच.डी.(इतिहास)
निवृत्त प्राध्यापक, मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक

© प्रकाशक

प्रथमावृत्ती : नागपंचमी, ऑगस्ट २००८
सुधारित द्वितीयावृत्ती : दसरा, ऑक्टोबर २०१४

अक्षर जुळणी व मुद्रक
वैभव इन्टरप्राइजेस्, नाशिक
मो. ९४२३९७३१६९

किंमत : २२५/- रुपये

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE
* NASHIK *

- अर्पण पत्रिका -

ज्यांचे बोट धरूनच इतिहास अध्यापनाच्या क्षेत्रात प्रवेश केला त्या आदरणीय **कै.प्रा. श्रीरंग गुणे** यांना आणि ऐतिहासिक घटना मागील मानसशास्त्रीय तत्वे शोधण्याची ज्यांनी आम्हाला सवय लावली त्या आदरणीय **प्रा. गो. रा. बेळे** यांना अत्यंत आदरपूर्वक

- डॉ. रामदास बरकले
- डॉ. नलिनी पिचड
- प्रा. वैशाली सूर्यवंशी

नागपंचमी, ऑगस्ट २००८
नाशिक

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

प्रस्तावना.....

'उद्याच्या शिक्षकांसाठी' या मालिकेतील 'इतिहास शिक्षण' हे पहिले पुस्तक आजच्या आणि उद्याच्या शिक्षकांच्या हातात देतांना आम्हाला अतिशय आनंद होत आहे. या पूर्वीच्या आमच्या 'मातृभाषा मराठीचे अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषण' या पुस्तकाच्या तिन्ही आवृत्यांचे आपण जे मनापासून स्वागत केले त्याबद्दल आम्ही आपले अतिशय आभारी आहोत.

सन १९९० मध्ये पुणे विद्यापीठाने आणि शिवाजी विद्यापीठाने 'आशययुक्त अध्यापनपद्धती' हा दृष्टिकोन स्वीकारला. पण त्यावर अध्ययन साहित्य, अभावानेच तयार झाले. त्यामुळेच तब्बल दहा वर्षांनंतर म्हणजे सन २००१ मध्ये आमचे 'मराठीचे अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषण' हे पुस्तक आले आणि पाठोपाठ पुणे विद्यापीठाने सन २००२ च्या अभ्यासक्रम बदलानुसार 'आशययुक्त अध्यापन' यावर स्वतंत्र पेपर आणला. आमचे पुस्तक मराठीसाठी तर होतेच पण अन्य विषयांसाठी बरेचसे अध्ययन साहित्य तयार झाले.

अर्थात या अभ्यासक्रमात आणि त्यावरून तयार झालेल्या अध्ययन साहित्यात थोड्याशा उणिवा राहून गेल्या होत्या. अध्यापनाच्या दृष्टिने त्या त्या विषयाचे विश्लेषण करतांना, या विश्लेषणांचे जे आधार होते ते शिकवायचे राहून गेले. उदा. एकूण इतिहासाची ध्येये आणि उद्दिष्टे (आम्ही त्यावेळी फक्त अभ्यासक्रमातील उद्दिष्टांचा विचार केला होता) इतिहासाचे स्वरूप, इतिहासाचा इतिहास, इतिहासाचे प्रकार (ज्यावर इतिहासाची संरचना आधारलेली होती) इ. आशय शिकवायचा राहून गेला. शिवाय आशययुक्त अध्यापनाची संकल्पना संपूर्ण राज्यात पोहचलीच नाही, त्यामुळे शिवाजी विद्यापीठ, पुणे विद्यापीठ, उत्त महाराष्ट्र विद्यापीठ व य.च.म.मुक्त विद्यापीठ व काही अशी एस.एन.डी.टी. विद्यापीठ व्यतिरिक्त अन्य विद्यापीठांनी या संकल्पनेकडे दुर्लक्ष केले. परिणाम काही विद्यापीठांमधू इतिहास अध्यापन पद्धतीचा पारंपरिक अभ्यासक्रम चालू राहील तर काही विद्यापीठांमधू आशययुक्त अध्यापनाचा अभ्यासक्रम चालू राहील. एकाच राज्यात एका विषयासाठी ही विविधता तर संपूर्ण देशात शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेची काय अवस्था असेल?

त्यासाठीच विद्यापीठ अनुदान मंडळाने शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेसाठी सर्वांना समान असा अभ्यासक्रम दिला. हा अभ्यासक्रम मार्गदर्शनासाठी होता. आपापल्या परिस्थितीनुसा त्यात बदल करण्याचे अधिकार विद्यापीठांना होतेच. हा अभ्यासक्रम मात्र अध्यापन पद्धतींचा पारंपरिक अभ्यासक्रम व आशययुक्त अध्यापन यांचा समन्वय होता. जवळपास सर्वच विद्यापीठांनी अनुदान मंडळानुसार आपापले अभ्यासक्रम बदलले, काही विद्यापीठे त्या प्रक्रियेत आहेत.

या नव्या अभ्यासक्रमानुसार सर्वच अध्यापन पद्धतींची पुस्तके नव्याने लिहिणे आले. त्याचेच फलीत म्हणजे हे 'इतिहास शिक्षण' होय. या पुस्तकात आम्ही इतिहास अध्यापन पद्धतीच्या गाभाभूत संकल्पना स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न केला आहेच, त्याबरोबरच आशययुक्त अध्यापन पद्धती, इतिहासाचे अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषण, गाभाघटक व मूल्ये यांची इतिहास अध्यापनाच्या दृष्टीने मांडणी, यांचेही स्पष्टीकरण करण्याचा आमच्या परीने प्रयत्न केला आहे. इतिहास शिक्षकांना तो नक्की आवडेल अशी आशा आहे.

मराठीच्या अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाप्रमाणेच बदलेल्या अभ्यासक्रमानुसार 'इतिहास शिक्षण' हे पहिलेच पुस्तक आम्ही लिहिले आहे. अर्थात हा आमचा गैरसमजही असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. मात्र इतिहास शिक्षण हे पुस्तक लिहितांना महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांचे अभ्यासक्रम आमच्या समोर होते, आणि त्यानुसारच आम्ही आशयघटक लिहिण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. त्यामुळे आमच्या या पुस्तकाला आता केवळ दोन-तीन विद्यापीठांचीच मर्यादा नाही तर महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांमधील शिक्षणशास्त्र विद्याशाखांसाठी आमचे हे पुस्तक उपयोगी पडणार आहे असे वाटते. इतिहासाचे शिक्षक आमच्या याही पुस्तकाचे स्वागत उत्साहाने करतील आणि अनावधानाने राहिलेल्या चूका, त्रूटी आमच्या लक्षात आणून देतील अशी आशा आहे.

हे पुस्तक लिहितांना अनेकांचे आम्हाला सहकार्य लाभले, त्या सर्वांचा नामनिर्देश करणे कदाचित त्यांनाही आवडणार नाही. आम्ही मात्र या सर्वांचे अतिशय आभारी आहोत.

इनसाईट पब्लीकेशनच्या डॉ. किशोर चव्हाण यांनी अतिशय जलदगतीने आणि अतिशय देखणे पुस्तक काढले तेव्हा त्यांचे व त्यांच्या सर्व सहकार्यांचे आम्ही अतिशय आभारी आहोत.

- डॉ. रामदास बरकले
- डॉ. नलिनी पिचड
- प्रा. वैशाली सूर्यवंशी

नागपंचमी, ऑगस्ट २००८
नाशिक

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare,Tal.& Dist. Nashik

डॉ.रामदास बरकले, एम.ए.एम.एड्.पीएच.डी.

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील एकूण ३६ वर्षांच्या सेवेनंतर सेवानिवृत्त. मराठीचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण या पुस्तकाचे व य.च.म.मुक्त विद्यापीठाच्या एकूण १४ पुस्तकांचे सहलेखन. मुक्त विद्यापीठाच्या शैक्षणिक ध्वनिचित्रफितींचे संहिता लेखन. विद्यापीठाच्या कामाचा प्रदीर्घ अनुभव. नाशिकच्या सांस्कृतिक क्षेत्रात कार्य.

डॉ.नलिनी भास्करराव पिचड , एम.ए.एम.एड्.पीएच.डी.

नाशिकच्या शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातून प्रपाठक म्हणून सेवानिवृत्त. आदिवासींचे शिक्षण, मराठीचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण या पुस्तकांचे लेखन, य.च.म.मुक्त विद्यापीठाच्या ११ पुस्तकांचे सहलेखन. मुक्त विद्यापीठाच्या शैक्षणिक ध्वनीफितींचे संहिता लेखन व भूमिका. संवेदनशील कवयित्री, नियतकालिकांमधून सामाजिक समस्यांवर सातत्याने लेखन.

डॉ.वैशाली सूर्यवंशी , एम.ए.एम.एड्.पीएच.डी.

शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेत अध्यापन. कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान आयोजित परीक्षेत संपूर्ण राज्यात तृतीय क्रमांक. एक विद्यार्थी प्रिय प्राध्यापिका.

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

(Stamp: COLLEGE OF EDUCATION, EKLAHARE, NASHIK)

इनसाईट पब्लिकेशन्स,नाशिक
शॉ.नं.३, श्रीरंग नगर, श्रीरंग मंगल अपार्टमेंट, पंपींग स्टेशन रोड,
गंगापूर रोड,नाशिक.मो. ९८२३२४३३०३

संस्कारांचे मूल्यशिक्षण

लेखिका

डॉ. वैशाली पुंजाराम सूर्यवंशी – वाघमारे

सौ. मृणाल मयुरेश जोशी – रानडे

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

आदरणीय श्री भाऊसाहेब ढिकले यांना सस्नेह भेट
दि- ०१ जाने २०२३

ISBN : 978-93-5777-486-4

सर्व शिक्षकांना, विविध शिक्षणक्रमाच्या अभ्यासक्रमासाठी, स्पर्धा परीक्षांसाठी उपयुक्त संदर्भ पुस्तक

संस्कारांचे मूल्यशिक्षण

लेखिका

डॉ. वैशाली पुंजाराम सूर्यवंशी – वाघमारे
एम्.ए. (मराठी, इतिहास), एम्. एड्., सेट (शिक्षणशास्त्र),
पीएच्. डी. (शिक्षणशास्त्र), डी.एस.एम्., साहित्यभूषण
(मार्गदर्शन व समुपदेशन)

सौ. मृणाल मयुरेश जोशी – रानडे
डिप्लोमा इन इलेक्ट्रॉनिक ॲन्ड टेलिकम्युनिकेशन
एम्.ए. (मराठी, व संस्कृत), बी.एड्. साहित्यभूषण

स्व प्रकाशन, नाशिक

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE
* NASHIK *

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal & Dist.

प्रकाशक
स्व प्रकाशन,
नाशिक.

© लेखक स्वाधिन

ISBN : 978-93-5777-486-4

प्रथमावृत्ती : 28 डिसेंबर 2022

मूल्य : 350/– रुपये

मुद्रक
सात्विक एन्टरप्राईजेस (9922444833)

मुखपृष्ठ : श्री. सचिन खैरनार

निवेदन

हे पुस्तक तयार करीत असतांना पुर्णता सर्तकता बाळगली आहे. परंतु मानवी स्वभावनूसार काही त्रुटी अथवा दोष, कमी असल्यास त्यासाठी लेखक तथा प्रकाशक व मुद्रक जबाबदार राहणार नाही.

❀ अर्पण पत्रिका ❀

जन्मापासून आजपर्यंत ज्यांनी ज्यांनी आम्हाला मूल्य शिकवुन संस्कारीत केले व जीवन जगायला शिकविले त्या सर्वांना.........
ही शब्दांची पुष्पांजली अर्पण -

डॉ. वैशाली सूर्यवंशी – वाघमारे
सौ. मृणाल जोशी – रानडे

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION EKLAHARE

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

नाव – डॉ. वैशाली पुंजाराम सूर्यवंशी – वाघमारे

शिक्षण – एम्.ए. (मराठी, इतिहास), एम्. एड्., सेट (शिक्षणशास्त्र), पीएच्. डी. (शिक्षणशास्त्र), डी.एस.एम्., साहित्यभूषण, (मार्गदर्शन व समुपदेशन)

- अध्ययन अनुभव – 15 वर्ष, सन् 2015 पासून मातोश्री शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, एकलहरे येथे प्राचार्य म्हणून कार्यरत

लेखन –

- 'इतिहास शिक्षण' या पुस्तकाची सहलेखिका. (सा. फु. पु. वि. पुणे) बी.एड्. अभ्यासक्रमात समाविष्ट. • 'मराठी विषय हस्तपुस्तिका' पुस्तकाचे लेखन. अनेक वृत्तपत्रांमधून विविध विषयांवर लेखन. • 32 संशोधनपर लेख
- प्रसिध्द. • विद्यापीठस्तरीय, राज्यस्तरीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्र व कार्यशाळा यात सहभाग. • कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान नाशिक यांच्यातर्फे 2005 चा 'कृष्णामाई' पुरस्कार' व 'साहित्य भूषण' ही पदवी प्रदान. • यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक यांचेकडून एम.ए. (शिक्षणशास्त्र) मान्यताप्राप्त समंत्रक.

नाव – सौ. मृणाल मयुरेश जोशी – रानडे

शिक्षण – एम.ए. (मराठी, संस्कृत), बी.एड्. डिप्लोमा इन इलेक्ट्रॉनिक ॲण्ड टेलिकम्युनिकेशन्स्,

- कुसुमाग्रज प्रतिष्ठानचा साहित्यभूषण पुरस्कार

लेखन –

- दिनविशेष – प्रत्येक दिवसाच्या महत्वाच्या घडामोडी.
- संक्षिप्त महाभारत – (मूळ तेलगू) हिंदी पुस्तकाचा अनुवाद
- व्दारकामाई – (मूळ तेलगू) हिंदी पुस्तकाचा अनुवाद

ISBN: 978-93-5777-486-4

स्व प्रकाशन, नाशिक

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION EKLAHARE NASHIK

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare,Tal.& Dist. Nashik

इतिहास शिक्षण

लेखक

श्री. अमरदीप अशोक रामराजे

एम.ए., एम.एड्, सेट (शिक्षणशास्त्र),

सेट (इतिहास), डि.एस.एम.

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare.Tal.& Dist. Nashik

EKLAHARE
NASHIK

ISBN : 978-93-5578-637-1

महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांच्या बी.एड् शिक्षणक्रमाच्या
अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त संदर्भ पुस्तक

इतिहास शिक्षण

लेखक
श्री. अमरदीप अशोक रामराजे
एम.ए., एम.एड्, सेट (शिक्षणशास्त्र),
सेट (इतिहास), डि.एस.एम

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare,Tal.& Dist. Nashik

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE
NASHIK

स्व प्रकाशन
नशिक रोड

नाव – श्री. अमरदीप अशोक रामराजे
चंद्रविलास हौसिंग सोसायटी, इंगळे नगर,
जेलरोड, नाशिक रोड – 422101

शिक्षण –

एम.ए (इतिहास) , एम. एड्, सेट (शिक्षणशास्त्र) ,
सेट (इतिहास), डि.एस.एम

सहायक प्राध्यापक

मातोश्री शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, एकलहरे, नाशिक

अध्यापन अनुभव :–

1. बी.एड् महाविद्यालयातील अध्यापन अनुभव 9 वर्षे
2. डी.एड् विद्यालयातील अध्यापन अनुभव 2 वर्षे

शैक्षणिक

1. राज्यस्तरीय कार्यशाळेमध्ये सहभाग – एकूण 5
2. राष्ट्रीय स्तरावरील परीसंवाद – एकूण 6
3. राष्ट्रीय स्तरावरील परिषद – एकूण 4

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION
EKLAHARE
NASHIK

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik

स्व प्रकाशन, नाशिकरोड

ISBN : 978-93-5578-637-1

प्रकाशक

स्व प्रकाशन,

6. चंद्रविलास हौसिंग सोसायटी, इंगळे नगर, जेलरोड, नाशिकरोड

© लेखक स्वाधिन

ISBN : 978-93-5578-637-1

प्रथमावृत्ती : 26 डिसेंबर 2021

मूल्य : 170/- रुपये

मुद्रक

सार्थक एन्टरप्राईजेस (9922444833)

निवेदन

हे पुस्तक तयार करीत असतांना पुर्णतः सतर्कता बाळगली आहे. परंतु मानवी स्वभावानुसार काही त्रुटी अथवा दोष, कमी ...

अर्पण पत्रिका

ज्यांच्या अथक परिश्रम, प्रेरणा व प्रोत्साहनामुळे
मी शिक्षणात प्रगती करु शकलो
अशा माझ्या आई व वडीलांच्या चरणी
कृतज्ञापूर्वक समर्पण.

MATOSHRI COLLEGE OF EDUCATION EKLAHARE NASHIK

PRINCIPAL
Matoshri College of Education
Eklahare, Tal.& Dist. Nashik